

Nikodem SOBCZAK, Tomasz SOBCZAK*

NAZEWNICTWO KAMIENI SZLACHETNYCH I OZDOBNYCH W ŚWIETLE USTAŁEŃ MIĘDZYNARODOWYCH

Jednoznaczność pojęć, nazw i określeń kamieni szlachetnych jest jednym z ważniejszych zagadnień naukowych w problematyce gemmologicznej. Również w przypadku metrologicznej oceny kamieni, poprawne nazewnictwo ma znaczenie szczególnie. Stanowi bowiem podstawę właściwej klasyfikacji kamieni, eliminacji istniejącej niejednoznaczności zakresu znaczeniowego nazw, a w przypadku oceny jakościowej — stwarza możliwość dokonywania rozróżnień między kamieniami naturalnymi a ich naśladownictwami. Poprawne i jednoznacznie sformułowane nazewnictwo przeciwdziała również możliwościom wszelkich pomyłek przypadkowych lub zamierzonych. Sprawia to, że różne ośrodki i organizacje gemmologiczne od lat poświęcają temu zagadnieniu wiele uwagi. Niestety, problem nie jest jeszcze w pełni rozwiązany. Składa się na to wiele przyczyn, przede wszystkim brak jednolitych, naukowo opracowanych zasad tworzenia nazw.

Istotną trudność stwarzają również przesłanki historyczne i zwyczajowe oraz upodobania odkrywców nowych minerałów; także względy komercyjne, a niekiedy prestiżowe. Obok nazw poprawnych, naukowo uzasadnionych, tworzone są nazwy techniczne, handlowe lub okolicznościowe. Źródłosłowem nazwy może być miejsce występowania lub nazwisko uczonego, pierwiastek chemiczny lub własności fizyczne, barwa lub struktura krystaliczna, nazwa geograficzna lub nazwa mitologiczna itp. Stąd też duża różnorodność nazw i określeń oraz nie mniej duża liczba nazw synonimicznych.

Ważnym problemem są tu również względy językowe. Większość nazw minerałów i surowców organicznych, które mają zastosowanie w jubilerstwie i zdobnictwie, jest pochodzenia obcojęzycznego, zwykle angielskiego, niemieckiego, rosyjskiego i francuskiego lub stanowi tłumaczenie nazw starogreckich, łacińskich, arabskich, perskich itp. Nadawanie tym nazwom formy spolszczonej (lub innojęzycznej) może powodować (i prowadzi) do tak znacznych zniekształceń, że zatracone zostaje niekiedy ich oryginalne brzmienie, pogłębiające niemożność porozumiewania się, zwłaszcza we współpracy międzynarodowej.

*Streszczenie referatu wygłoszonego na konferencji naukowej pt. „Kamienie ozdobne Polski” w Krakowie w dniu 8.06.1984 r.

Niejednoznaczności wynikają również przy interpretowaniu zakresu znaczeniowego nazw wielu minerałów, a zwłaszcza substancji naturalnych pochodzenia organicznego. Wszystko to składa się na złożoność problemu.

Od lat czynione są próby zdefiniowania podstawowych pojęć i terminów, a także jednoznacznie określania nazw kamieni, zwłaszcza będących przedmiotem obrotu handlowego. Znajduje to swoje odbicie w różnych ustaleniach międzynarodowych. Przykładem mogą tu być ustalenia RAL-u zawarte w opracowaniu pt. „Begriffe und Bezeichnungen für Edelsteine, Schmucksteine, Perlen, Korallen” wydane w RFN oraz ustalenia CIBJO zawarte w tzw. „niebieskiej książeczce” pt. „Pierres precieuses et fines perles; Definitions, dispositions d'applications, sommaire” wydanym m.in. w Holandii. Również w Polskim Komitecie Normalizacji, Miar i Jakości podejmowane są próby zdefiniowania pojęć i terminów stosowanych w gemmologii, a także ujednoczenia nazw i określeń kamieni w języku polskim. W artykule podano — jako wyniki przemysłów autorów — najważniejsze sformułowania pojęć i terminów w takiej formie, by ich zakres znaczeniowy nie kolidował z ustaleniami zagranicznymi i praktyką jubilerską.

DEFINICJE ZNACZEŃ (POJĘĆ I TERMINÓW)

1. Substancje naturalne (prawdziwe), są to minerały, skały i substancje stałe pochodzenia organicznego występujące w przyrodzie w warunkach naturalnych (bez ingerencji człowieka).
2. Substancje naturalne organiczne, są to naturalne produkty stałe pochodzenia organicznego, zwierzęcego i roślinnego.
3. Produkty sztuczne, są to ciała stałe całkowicie lub częściowo wytworzone przez człowieka, nie mające odpowiedników naturalnych w przyrodzie.
4. Kamienie szlachetne i ozdobne*, są to minerały i skały (zwykle jednomineralne) powstałe w przyrodzie w warunkach naturalnych, odznaczające się względnie trwałymi cechami fizycznymi; oszlifowane wyróżniają się wysokimi walorami estetycznymi i dekoracyjnymi (barwa, połysk, specyficzne efekty optyczne lub inne).
5. Kamienie syntetyczne, są to produkty syntez otrzymane drogą krystalizacji lub rekrystalizacji, o własnościach fizycznych i chemicznych oraz strukturze krystalicznej analogicznych lub zbliżonych do kamieni szlachetnych i ozdobnych naturalnych.
6. Kamienie rekonstruowane, są to ciała stałe otrzymane sztucznie przez stapianie lub spiekanie rozdrobnionych materiałów naturalnych i syntetycznych.
7. Imitacje, są to naśladowictwa, częściowo lub całkowicie przez człowieka wytworzone z kamieni naturalnych lub syntetycznych lub produktów sztucznych. Naśladują kamienie szlachetne i ozdobne, w tym także pochodzenia organicznego, zwłaszcza ich wygląd zewnętrzny, barwę i inne efekty optyczne, lecz nie posiadają ich cech fizycznych i/lub chemicznych i/lub krystalograficznych.
8. Kamienie łączone (duplety, tryplety, kwaduple), są to kamienie składane z dwu lub więcej części w jedną całość, metodą sklejaną, spiekania lub topienia, przy czym poszczególne części kamienia składanego mogą stanowić kamienie szlachetne i ozdobne naturalne, kamienie syntetyczne lub inne substancje.

*Uwaga: do kamieni szlachetnych i ozdobnych zaliczane są również substancje naturalne pochodzenia organicznego łącznie z perłami hodowanymi.

9. Kamienie jubilerskie są to szlachetne i ozdobne kamienie naturalne, kamienie syntetyczne, skamieliny i produkty fantazyjne (wszystkie w postaci oszlifowanej), a także kamienie pochodzenia organicznego, znajdujące zastosowanie w wyrobach jubilerskich.
10. Perły, są to produkty naturalne, powstałe przypadkowo w płaszczu muszli perłopławów lub innych mięczaków; składają się z substancji organicznej (skleroproteiny, najczęściej konchioliny) i węgla wapnia (zwykle w postaci aragonitu); są zbudowane z koncentrycznie ułożonych warstw podobnie jak w macicy perłowej.
11. Perły hodowane, są to produkty pochodzenia organicznego powstałe w wyniku zamierzonej ingerencji z zewnątrz, polegającej na wprowadzeniu zarodka perły (lub innego obcego ciała) do płaszczu muszli perłopława.
12. Perły hodowane łuskowe, są to produkty hodowane, w których substancja perłowa wytworzona przez nabłonek płaszczu perłopława ma postać cienkościenną półkuli.
13. Korale, są to elementy (części) dobrze wykształconych szkieletów organizmów morskich pochodzenia zwierzęcego (polipów), należących do rodziny koralowców *Corallidae*, typu *Coelenterata*.

OGÓLNE ZASADY STOSOWANIA NAZW I OKREŚLEŃ (PRZYKŁADY)

1. Nazwy kamieni szlachetnych i ozdobnych należy stosować w pełnym brzmieniu.
2. Nazwy kamieni szlachetnych i ozdobnych używane w obrocie handlowym powinny odpowiadać nazwom naukowym odpowiednich minerałów lub substancji pochodzenia organicznego; dotyczy to również kamieni nowo wprowadzanych.
3. Nazwy kamieni szlachetnych i ozdobnych powinny jednoznacznie określać dany kamień; nie należy dopuszczać do stosowania tej samej nazwy do określania więcej niż jednego rodzaju kamienia.
4. Nie należy stosować określenia „kamień półszlachetny”, ponieważ określenie to może prowadzić w obrocie handlowym do znacznych dowolności interpretacyjnych.
5. W nazwach kamieni szlachetnych i ozdobnych oraz kamieni syntetycznych dopuszcza się stosowanie dodatkowych określeń charakteryzujących ich własności optyczne; także w formie przymiotnikowej właściwości chromatyczne charakterystyczne dla kamieni innego rodzaju.
6. Użycie w nazwie kamienia nazwy geograficznej jako miejsca występowania, jest zastrzeżone tylko do odmian kamieni o ściśle określonej barwie.
7. Kamienie szlachetne o sztucznie zmienionej barwie (podgrzewanie lub naświetlanie) należy określać właściwą ich nazwą mineralogiczną lub nazwą ich barwnej odmiany. Nie należy stosować określeń niejasnych lub obcojęzycznych.
8. Dla diamentów (brylantów), których barwa została sztucznie zmieniona przez naświetlenie lub napromienienie należy stosować określenia: „barwa zmieniona przez...”.

PIŚMIENNICTWO

- BEGRIFFE und Bezeichnungen für Edelsteine, Schmucksteine, Perlen, Korallen, sowie Synthesen, Dubletten, Imitationen und Phantasie-erzeugnisse, Reichsausschuss für Lieferbedingungen und Gütesicherung (RAL 560 A5), Beuth-Vetrieb GmbH, Frankfurt, 1963.
- PIERRES PRECIEUSES et fines Perles. Definitions, dispositions d'application, sommaire, Confederation Internationale de la Bijouterie, Joaillerie, Orfèverie, des Diamants, Perles et Pierres (CIBJO), London, 1982.
- SOBCZAK R. N., KOSTECKI P., KONARZEWSKI A., 1980: Unifikacja nazewnictwa kamieni szlachetnych i ozdobnych ważnym problemem metrologicznym. *Normalizacja*, 6.